

A keresztény ember viszonya az államhatalomhoz Róm 13,1-7 fényében

Az államhatalom iránti alárendelődés kérdése mindig is vitákat váltott ki a történelem során. Ennek egyik oka az, hogy a múltban a hatalom képviselői igen gyakran isteni felhatalmazásukra hivatkozva követték el visszaéléseiket, ami sokakban ellenérzést keltett az államhatalom iránt. Korunkra viszont inkább az a jellemző, hogy egyre többen vannak, akik a világ „erkölcsi romlottsága” miatt kívánatosnak tartják, hogy az állam bizonyos erkölcsi elveket mindenkire nézve kötelezővé tegyen. Számos vitát, sőt olykor indulatot vált ki az a kérdés is, hogy a keresztény ember milyen mértékig tartozik engedelmességgel az államhatalomnak, sőt bizonyos esetekben, hogy tartozik-e egyáltalán. Igen gyakran azt tapasztalhatjuk, hogy keresztény körökben is szubjektív megfontolások vagy részérdekek is befolyásolják annak eldöntését, hogy egy keresztény ember vagy közösség hogyan viszonyuljon az államhoz. Ha például úgy látják, hogy egy állam elvei ellentétesek a keresztény tanokkal, akkor hajlamosak megbélyegezni és semmibe venni előírásait, ugyanakkor ha egy hatalom deklarálta magáévá tesz erkölcsi elveket, akkor viszont erős a késztetés, hogy törvényi erővel kényszerítsék ki ezek követését, vagy legalábbis a külső alkalmazkodást ezekhez.

Fontos tehát megvizsgálni, mit is mond a Biblia a következő kérdésekről: Honnan nyeri legitimitációját az államhatalom? Mi a célja és szerepe a történelemben, illetve Isten megváltási tervében? Mi a mindenkori keresztény ember helyes viszonyulása az államhatalomhoz, és függővé tehető-e ez attól a hatalmi formától és értékrendtől, melyet az államhatalom képvisel?

Tanulmányunkban úgy keressük e kérdésekre a választ, hogy Pál apostol Rómabeliekhez írt levelének vonatkozó részét vesszük tüzetesebb vizsgálat alá. Ennek során kitérünk olyan kérdések vizsgálatára is, melyekkel az apostol ugyan konkrétan nem foglalkozik, de amelyek az általa tett megállapításokkal kapcsolatban joggal merülhetnek fel.

Előjáróban leszögezhető, hogy Pál apostol e kérdéskört a gyakorlati keresztény élet részeként, ezen belül is fontos részeként tárgyalja. Nem elhanyagolható szempont, hogy a téma felvetését megelőzően az ellenség szeretetéről, a bűn megtorlásától való tartózkodásról, a „gonoszt jóval győzd meg” elvéről szól az apostol, míg közvetlenül utána a felebaráti szeretet egyetemes követelményéről. Mindez arra enged következtetni, hogy az államhatalom iránti viszony szoros összefüggésben áll azzal, ahogyan a keresztény ember a gonoszság legyőzésére tekint, illetve ahogyan embertársaihoz való viszonyát, a társadalomban betöltött szerepét Istennel való kapcsolata függvényében értelmezi.

A továbbiakban versről versre haladva foglaljuk össze az adott szövegrész üzenetét, illetve fejtjük ki a hozzá kapcsolódó kérdéseket.¹

1. „Minden lélek rendelje magát alá a felsőbb hatalmaknak. Mert nincs hatalom, csak Istentől, és a létező hatalmak Istentől rendeltettek.”

Pál apostol igen kategorikus felszólítással kezdi a hatalomhoz való viszony taglalását: egyetemes kötelezettségként fogalmazza meg hallgatósága számára az államhatalom iránti alárendelődést. Fontos azonban megfigyelnünk a szóhasználatot: *itt nem a feltétlen engedelmességet és meggyőződésbeli azonosulást kifejező **hüpakouó** szó áll a görög*

¹ Az igeverseket a görög szöveg saját fordítása alapján idézzük.

szövegben, hanem a **hüpotasszó**. Ennek jelentése: „alárendeli, aláveti magát valakinek”, vagy mondhatnánk így is: elismeri tekintélyét, és ennek megfelelően cselekszik. Tehát nem arról van szó, hogy minden tekintetben azonosulni kell a mindenkori hatalom által képviselt értékrenddel, és mint azt a későbbiekben látni fogjuk, még csak feltétel nélküli, vak engedelmességről sem beszélhetünk. Arról szól itt az apostol, hogy a mindenkori keresztények ismerjék el és tartsák tiszteletben a mindenkori államhatalmat, és engedelmeskedjenek a közjó érdekében hozott előírásainak, továbbá e funkciójának betöltésében működjenek együtt vele.

Ezzel kapcsolatban sokatmondó, hogy Pál apostol e kijelentését i. sz. 58-ban írta. Ekkor Néró császár ült Róma trónján, akit minden idők egyik legvéresebb kezű uralkodójaként tart számon a történelem. Elődje az ellentmondásos jellemű Claudius volt, aki néhány évvel korábban minden zsidót kiűzött Rómából, és azok csak a császár halála után térhettek oda vissza. A római gyülekezet zsidó tagjai tehát könnyen érezhették úgy, hogy egy ilyen hatalomnak nem tartoznak engedelmisséggel - annál is inkább, hiszen az „őshazában”, Palesztinában napirenden voltak a római hatalom elleni lázongások, melyek 67-ben a zsidó háború kirobbanásában tetőztek.² Ilyen háttéren elgondolkodtató az apostol határozott kijelentése: nincs kivétel, még a legkegyetlenebb hatalomnak is alá kell rendelődnie annak, aki Krisztus tanítását követi. Eközben természetesen lehet különvéleménye a hatalmi pozíciót betöltők erkölcsi minőségét illetően, de ez nem befolyásolhatja azt az alárendelődést, amellyel az éppen uralmon levő hatalmasságnak tartozik.

E kategorikus kijelentést annak háttérén érthetjük meg, hogy mivel indokolja az apostol a hatalmon levőknek kijáró engedelmisséget: azzal, hogy „a létező hatalmak Istentől rendeltettek”.

Ez a kijelentés adhat okot a legtöbb vitára, ugyanakkor számos kérdést is fölvet. Az apostol határozottan állítja, hogy maga Isten az, aki megalapította az államhatalom intézményét. De akkor vajon az ő akarata az a sok visszaélés is, amit a hatalmon levők – helyzeti fölényüket kihasználva – szinte minden esetben elkövetnek? Akkor ő a felelős az embereket kizsákmányoló, elnyomó, sőt olykor fizikailag megsemmisítő hatalmi gépezetek létrejöttéért is? A keresztény ember egy ilyen hatalomnak is köteles alárendelődni?

Ezek nyilvánvalóan súlyos kérdések, és ahhoz, hogy megválaszoljuk őket, először is meg kell vizsgálnunk, hogy hova nyúlik vissza a földi hatalom keletkezése, és milyen céllal jött létre.

Az igazságszolgáltatásra vonatkozó első bibliai utalást 1Móz 9,6-ban találjuk: „*Aki embervért ont, annak vére ember által ontassék ki, mert Isten a maga képére teremtette az embert*”. Ez az első eset, hogy Isten felhatalmazza az embert az emberölés szankcionálására. Korábban (1Móz 4,13-16 szerint) Isten megtiltotta, hogy bárki is megölje a testvérgyilkossá vált Kaint. Annak sem találjuk nyomát, hogy a vízözön előtti világban létezett volna igazságszolgáltatás, ami megmagyarázza, miért tudott néhány emberöltő alatt egyetemes méreteket ölteni az emberi gonoszság (1Móz 6,5.11). Pusztán e tény – a gonoszság „megsokasodása” – is bizonyítja, hogy szükség van egy olyan féken tartó erőre, mely isteni felhatalmazással

² Ezzel kapcsolatban lásd még: Murray, John: *The Epistle to the Romans*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Mich. 1975, 146-147. Itt a szerző kiemeli: a zsidóság körében komoly ellenállásra találhatott az a gondolat, hogy a római hatóságnak engedelmeskedni kell, tekintettel a rómaiak iránt megnyilvánuló általános ellenszenvre. A keresztények esetében viszont Krisztus királyi mivoltának torz értelmezése illetve a „szabadság” fogalmának kiforgatása gyengítette azt a meggyőződést, hogy szükséges engedelmeskedni a fennálló hatalomnak.

fenntartja a közrendet, és megtorolja a legsúlyosabb bűnt, az emberélet elleni támadást. Ezért vonatkozott a megújult világot érintő első rendelkezések egyike az igazságszolgáltatás létrehozására. Az államhatalom Istentől rendelt célja, hogy az emberek biztonságát védje, és felhatalmazással rendelkezik arra, hogy a társadalmi rend védelmében büntetéssel sújtsa mindazokat, ezt a rendet megzavarják.

Ilyen értelemben jelentőségteljes, hogy előzőleg az apostol a gonosz megtorlásától való tartózkodásról beszélt. A keresztény embernek ez nem feladata, a gonoszság megbüntetését Istenre kell bízni. Isten azonban éppen az államhatalmat rendelte eszközül arra, hogy ha nem magát a bűnt, de annak külső megnyilvánulásait féken tartsa. Ezen a háttéren a hívő ember számára különös fontosságot nyer az államhatalom megléte, amiről a továbbiakban még részletesen szólunk.

A fentiek okán az igazságszolgáltatás és az azt megtestesítő államhatalom eszméje közvetlenül Istentől származik. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az „eszméje”, tehát maga az elv és az azt megvalósítani hivatott intézmény. Ezt bizonyos értelemben el kell választanunk a hatalmat betöltő személyektől, akik nem feltétlenül alkalmasak a tisztségük ellátására, és nem is mindig élnek helyesen a hatalmukkal. Ők felhatalmazásukat nem közvetlenül Istentől, hanem a néptől kapják (ez alól kivétel volt az Ószövetségi Izraelben bevezetett teokrácia, tárgyalását lásd alább). Az alárendelődés nem közvetlenül a személyeknek, hanem az intézménynek szól. Ezzel kapcsolatban idézzük egy 19. századi amerikai biblíamagyarázó kijelentését:

„Az egyeduralkodók személyükben nem azonosak azokkal a »felsőbb hatalmasságokkal«, amelyekről azt mondja Pál apostol, hogy Istentől rendeltettek. A Szentírás a kormányzati hatalomra, az államformára utal, amelyiknek az uralkodó, a kormányfő vagy az elnök a képviselője, a nép megbízásából bírva hatalmát. Az izraeli teokráciát kivéve egyetlen uralkodó sem volt a földön, amelyik hatalmát - közvetve vagy közvetlenül - ne a néptől kapta volna. Nem az egyes uralkodók, sem nem az egyes kormányzati formák, hanem magának az államnak az eszméje az, ami Istentől rendeltetett.”³

Ennek alapján tehát azt mondhatjuk, hogy a hatalomgyakorlás keretei a földi körülmények alakulásától függően változhatnak: beszélhetünk monarchiáról vagy köztársaságról, diktatúráról vagy demokráciáról, stb. Változhat a hatalmat betöltők erkölcsi minősége is: az ószövetségi Izrael és a világ történelme egyaránt bőséges példával szolgál arra, hogy nemes jellemű uralkodókat elvetemültek követtek a trónon, vagy fordítva. Azonban minden államformára igaz, és a hatalmat betöltők személyétől függetlenül érvényes, hogy a bűn világában, az önzés és önérdek elburjánzásának háttérén az államhatalom önmagában garantál bizonyos stabilitást. Az egyetlen alternatíva az az anarchia lenne, ami az Ószövetség szerint az özönvíz előtti világot jellemezte, és időnként megismétlődött a történelemben. Jó példa erre a bírák korának vége (lásd Bír 21,25), vagy olyan jelenkori országok, melyekben a központi hatalom hosszabb-rövidebb időre összeomlott (pl. a Szaddam Husszein megbuktatása utáni Irak vagy a jelenleg is oligarchák által uralt, több politikai egységre szakadt Szomália). A rend fenntartásának konkrét vonatkozásaira a későbbiekben még visszatérünk.

Az apostol azonban azt is kijelenti, hogy „a létező hatalmak Istentől rendeltettek”. Ez egyértelműen azt jelenti, hogy egy-egy konkrét esetben Isten teszi lehetővé, hogy valaki hatalomra tegyen szert. John Murray megjegyzi: „Pál a létező hatalomgyakorlókról beszél...

³ A.T. Jones: *A polgári kormányzat és a vallás*, Inter-Euro Publishing Magyar Alapítvány, 1994, 50.

Nem elvont értelemben szól a kormányzatról, s nem is a kormányzat különböző típusait tárgyalja, hanem az éppen uralkodó hatalomra vonatkozóan tesz kategorikus kijelentéseket.”⁴ Dániel könyve 2. fejezetében, Dániel imájában találjuk a legtalálhatóbb megfogalmazását annak, hogy minden létező hatalom Isten felügyelete alatt áll: „[Isten] változtatja meg az időket és az időknek részeit; dönt királyokat és tesz királyokat” (Dán 2,21). Más szóval: Isten ad lehetőséget arra, hogy valaki hatalomra tegyen szert, de adott esetben ő fosztja is meg e hatalomtól, még ha nem is közvetlenül. Éppen Dániel könyvében találunk erre egy ékes példát: a könyv 5. fejezetében Belsacár királynak Isten Dániel által jelenti ki, hogy véget vet uralmának, de ezt nem közvetlenül teszi, hanem felhasználja hozzá a már küszöbön álló perzsa támadást, melynek során Belsacárt megölik, és a méd Dárius foglalja el a trónt. Ez az esemény nyilvánvalóvá teszi, hogy Belsacár méltatlanná vált az uralkodásra, és betöltötte elbizakodottságának mértékét, noha ott volt előtte elődje, Nabukodonozor megalázkodásának példája, ezért nem háritotta el az országa ellen irányuló támadást.

Annak megfogalmazásával is találkozhatunk a Biblia lapjain, hogy Isten maga ítéli meg a hatalmukkal visszaélő, túlkapásokra vetemedő uralkodókat. Ésaiás könyve szerint például Isten fenyítékként használta fel Asszíriát i. e. 722-ben, hogy Észak-Izrael bálványimádását megbüntesse. Miután azonban ez megtörtént, az asszír királyok sikereiktől megrészegülve „rablóbirodalmat” hoztak létre, mely az egész Közel-Keletet rettegésben tartotta. Közismert, hogy Asszíria királyai ékírásos táblákon örökítették meg kegyetlenkedéseiket, mintegy kérkedve velük. Ezért a próféta súlyos ítéletet fogalmaz meg Asszíriára nézve: „*Jaj Asszíriának, haragom botjának, mert pálca az ő kezében az én búsulásom! Istentelen nemzetség ellen küldtem őt, és haragom népe ellen rendeltem, hogy prédáljon és zsákmányt vessen, és eltapodja azt, mint az utcák sarát. De ő nem így vélekedik, és szíve nem így gondolkodik, mert ő pusztítani akar, és kigyomlálni sok népeket... Ezért ha majd elvégezi az Úr minden dolgát Sion hegyén és Jeruzsálemben, meglátogatom Asszíria királyának nagyakaró szíve gyümölcsét és nagyralátó szeme kevélységét... És Izrael világossága tűz gyanánt lesz, és annak Szentje láng gyanánt, és ég és megemészti gazát és tövisét egy napon; az ő erdejének és kertjének ékességét pedig lelkétől mind testéig megemészti, és lesorvad, mint a sorvadozó; erdője fáinak maradéka kicsiny lesz, és azokat egy gyermek is felírhatja!*” (Ésa 10,5-7.12.16-19)

Későbbi bibliai beszámolókból tudjuk, hogy amikor az asszírok Júdát és Jeruzsálemet is meg akarták támadni, Isten súlyos csapást bocsátott rájuk, ezért vissza kellett vonulniuk. Alig egy évszázaddal később, i. e. 627-ben pedig a birodalom déli tartománya, Babilónia lázadt fel Nabopolaszár vezetésével (és a médek segédletével), ami véget vetett Asszíria uralmának. Babilóniát Isten Júda bálványimádásának megbüntetésében használta fel eszközül, de amikor a babiloni birodalom is eltorzult, akkor Medo-Perzsia váltotta fel a történelem színpadán, aminek drámai előzményeit Dániel könyve fentebb hivatkozott 5. fejezete örökíti meg. Mindebben egyrészt annak bizonyítékát láthatjuk, hogy Isten adott esetben lehetőséget adhat egy hatalom felemelkedésére, de véget is vethet neki, miután átlépte a megszabott korlátokat. Másrészt kiderül, hogy Isten konkrét történelmi folyamatokat beépíthet a saját tervébe, hogy elősegítse akaratának megvalósulását, és ehhez földi hatalmakat is felhasználhat.

A teljes képhez hozzátartozik, hogy nem csupán a hatáskörét túllépő hatalomnak vethet véget Isten, hanem a hatalom gyakorlóinak negatív cselekedeteit is beépítheti saját tervébe. Ez Isten előre ismerésével van összefüggésben, amiről Pál apostol a Római levél 8. fejezetének végén beszél. Erre a törvényszerűsége külön kifejezés is van az Ószövetségben, az „elforgatás”, vagyis az, hogy Isten az ember által véghez vitt rosszat a benne hívők életében jóra fordítja, és a negatív körülményeket jellemfejlődésük érdekében kamatoztatja. A 33. zsoltárban találjuk

⁴ Murray, i.m. 148.

ennek megfogalmazását: „[Isten] elforgatja a nemzetek tanácsát, meghiúsítja a népek gondolatait” (Zsolt 33,10). Isten gyakran fokozott küzdelmet folytat azokért az emberekért is, akik visszaélnék a megszerzett hatalmi pozícióval. Emberi szemmel nézve érthetetlen például, hogy miért éppen a legkegyetlenebb és leggátlástalanabbul bálványimádó király, Manassé uralkodott a leghosszabb ideig, ötvenöt évig Júdában. A 2Krn 33,10-16-ban található beszámolóból derül ki, hogy ez a király sem volt reménytelen eset: amikor hatalmától megfosztva asszír fogságba kerül, megtér, és hazatérését követően igyekszik tőle telhetően helyreállítani a korábban végzett rombolást. Ötvenöt évre volt szükség, hogy ez a küzdelem meghozza gyümölcsét. Így számunkra ugyan jelenleg kikutathatatlan okokból Isten a történelem folyamán is megengedte, hogy egy hatalom betöltse gonoszságának mértékét, de az így előállt helyzetet felhasználta a benne bízók jellemének formálására és csiszolására. Ha itt a földön nem is mindig értjük meg, hogy mindennek mi volt az oka és célja, biztos ígéreteket kapunk arra nézve, hogy legkésőbb a végső ítéletben Isten „napvilágra hozza az elrejtett dolgokat”, a jelenleg még nem vagy nem teljesen átlátható összefüggéseket abban a vonatkozásban is, hogy miért engedte meg földi hatalmak látszólag fékezhetetlen tobzódását.

Ezen túlmenően mindig érvényes az az ígéret, hogy „az Úr szemmel tartja az öt félokot” (Zsolt 33,18-19) – és igen gyakran éppen a nehéz történelmi körülményeket használja fel hatalma bemutatására. Hogy ez a történelemkönyvekből nem nyilvánvalóbb, annak az az oka, hogy a történelmet nem egyéni sorsok, hanem általános folyamatok szemszögéből írják, melyek egyéni életekre történő kihatása alig-alig vizsgálható. Személyes naplófeljegyzésekből, visszaemlékezésekből azonban igen gyakran kiderül, hogy emberek hogyan tapasztalták meg Isten jelenlétét kilátástalannak látszó helyzetekben is. Természetesen így is marad még bőven megválaszolandó kérdés, de mint fentebb már említettük, ezeket a teljes Biblián végigvonuló ígéret szerint maga Isten fogja kitisztítani a világ történelmét lezáró végső ítéletben.

Végkövetkeztetésként elmondhatjuk, hogy Isten nem csupán megengedi, hogy adott helyzetben valaki hatalomra tegyen szert, de szemmel is tartja, ki hogyan él ezzel a hatalommal. A „létező hatalmasságok Istentől rendeltettek” kijelentés nem egy statikus állapotot tükröz, ahol Isten létrehozta a földi hatalmat, és ettől kezdve a hatalom gyakorlóinak mindig igazuk van, bármit tesznek is, sőt hivatkozhatnak rá, hogy erre Isten hatalmazta fel őket. Sokkal inkább egy dinamikus viszonyról van szó, ahol Isten a hatalmon lévők lelkiismeretére hatva folyamatos küzdelmet folytat értük is, hogy feladatukat megfelelően lássák el, és ha végképp elmulasztják ezt, akkor előbb-utóbb véget vet hatalmuknak. Biztosra vehetjük, hogy a hatalom gyakorlói pusztán megnövekedett felelősségük okán is fokozottan kapnak a jóra irányuló készítéseket vagy akár súlyos feddések Istentől, amire számos bibliai példát is említhetünk.⁵

2. „Így hát, aki a hatalomnak ellenszegül, Isten rendelésének szegül ellene, és az ellenszegülők ítéletet szereznek maguknak.”

A következő vers tovább erősíti azt a meggyőződést, hogy a létező hatalom valamiképpen Isten rendelését tükrözi, és a keresztény ember se passzívan (engedetlenség révén), sem pedig aktívan (tevéleges ellenállás útján) ne szálljon szembe a fennálló hatalmi struktúrával. Ennek egyik oka az a megdölgés, hogy a tökéletlen hatalom is jobb, mint a semmilyen, ahogyan fentebb már ezt leszögeztük. Van azonban egy másik ok is: egy igazságtalan hatalmi struktúra eltörlése nyomán általában csak a hatalmi keretek változnak meg, de az új hatalomgyakorlók éppen úgy ki vannak téve az emberi természetből fakadó kísértéseknek (hatalomvágy, az önérdek érvényesítése, stb.), ennek minden társadalmi következményével együtt.

⁵ Lásd pl. 1Sám 13,1-14; 2Sám 12,1-15; 1Kir 11,9-13; Dán 10,13; Mt 27,19, stb.

Ehhez társul, hogy aki az „új eget és új földet” várja, melyben „igazság lakozik” (2Pét 3,13), nem a földi hatalom megváltozásától várja életének jobbra fordulását, hanem Isten szabadításától, melynek első lépése nem a külső körülmények, hanem a szív megváltozása. Ezzel magyarázható, hogy maga Jézus semmilyen formában nem fogalmazott meg kritikát a rómaiak illetve a helyi uralkodók által képviselt hatalommal szemben. Igaz, egy-egy képviselőjét erkölcsileg minősítette, de csupán emberi, nem pedig hatalomgyakorló minőségében. Heródes Antipászt egy ízben „rókának” nevezte, kihallgatásakor pedig hallgatásával róttá meg a tetrarcha erkölcsi lealacsonyodását és megkeményedését (Luk 13,32; 23,9). Pilátust is hallgatásával róttá meg, amikor látható volt, hogy a helytartó saját lelkiismerete bizonyosságával szembemenő döntést készül meghozni (Jn 19,9).

A történelemben csupán egyetlen olyan államforma volt, melyben joggal volt elvárható, hogy a hatalomgyakorlók Isten akaratával összhangban járjanak el, mégpedig az izraeli teokrácia. Itt Isten a próféták személyében hatalmazott fel embereket arra, hogy adott esetben helyreigazítsák vagy megfeddjék az uralkodókat, és ez akkor is érvényben maradt, amikor már nem egyéni kiválasztás, hanem dinasztikus öröklődés útján kerültek hatalomra királyok. A valódi uralkodó ebben a helyzetben Isten volt, akinek joga volt helyreutasítani az ő nevében uralkodó királyokat. A babiloni fogság utolsó szakaszában azonban, Izrael nemzeti létének megszűnése nyomán már a zsidó népre is érvényes volt az, hogy annak a birodalomnak tartoztak engedelmséggel, amelynek a fennhatósága alatt éppen éltek, függetlenül attól, hogy történetesen Círus vagy Xerxész, Nagy Sándor, a Ptolemaidák, a Szeleukidák vagy Augustus császár ült a trónon. Ami a keresztény egyházat illeti, ennek életében a jézusi utasítás van érvényben: *„Adjátok meg azért, ami a császáré, a császárnak, ami pedig az Istené, az Istennek”* (Mt 22,21, a teljes szövegösszefüggést lásd 22,15-22-ben). Azt mondhatjuk, hogy a *„császár”* (vagyis a *mindenkori államhatalom*) esetében az *alárendelődés, az állam rendfenntartó funkciójának támogatása, míg Isten esetében a teljes engedelmség „megadása” a kívánalom.* Ennek az alapelvnek további folyamányaira is visszatérünk még a későbbiekben.

Számos bibliai példa szemlélteti, milyen gyakorlati következményei vannak a „ne támadj a hatalmasság ellen” elvének. Ezt szem előtt tartva utasította határozottan vissza Dávid két ízben is, immár Isten felkentjeként és a trón jogos várományosaként, hogy Saul megölje, arra hivatkozva, hogy Istenre bízta, mikor vet véget a már elborult elméjű és hatalmához Isten akarata ellenére ragaszkodó király uralmának (1Sám 24,7; 26,10-11). Tartózkodott attól, hogy saját kezével ragadja magához azt, amire Isten saját magának tartotta fenn a jogot, nevezetesen, hogy ő „döntsön és tegyen” királyokat.

Hasonló megfontolás állt amögött is, hogy a keresztények nem törekedtek a tagadhatatlanul igazságtalan viszonyokat konzerváló rabszolgaság eltörlésére sem. Az Újszövetségben sehol sem találjuk nyomát annak, hogy a keresztények nyilvánosan kárhoztatták volna a rabszolgaság intézményét, ezzel szemben azonban kifejezésre juttatták, hogy a keresztény gyülekezetek tagjaiként a rabszolgák és uraik alá-fölérendeltsége immár másodlagos jelentőségű, hiszen ők elsősorban testvérei egymásnak (ld. pl. Kol 6,9). Pál apostol Filemonhoz írt levele pedig már egyenesen burkolt felszólítást tartalmaz arra, hogy Filemon szabadítsa fel szökött, de távollétében megtért és urához visszatérő szolgáját, Onézimust (Filem 1,21).

E ponton törvényszerűen felmerül a forradalom létjogosultságának kérdése is. Tanulmányunkban nem vállalkozhatunk a kérdéskör részletes vizsgálatára, csakis általános megállapításokat tehetünk. A forradalmakra biblikus szemszögből a „népek háborgásának” tüneteiként tekinthetünk, mely több újszövetségi kijelentés szerint is felerősödik, ahogy a történelem a végkifejlet felé halad. Az Ó- és Újszövetség egyaránt a „tenger” jelképét alkalmazza a népek forrongására. Dániel könyve második vázlatpróféciájában ezt olvassuk: *"Szólt Dániel, és mondta: Láttam az én látomásomban éjszaka, és íme az égnek négy szele háborút támasztott a nagy tengeren. És négy nagy állat jött fel a tengerből, egyik különböző a másiktól."* (Dán 7,3) Erre az Újszövetségben mintegy visszhangként válaszol Jelenések könyve, amely egyben a „tenger” jelképét is azonosítja: *"És monda nékem [János apostolnak az angyal Pátmosz szigetén]: A vizek, amelyeket láttál... népek azok és sokaságok és nemzetek és nyelvek."* (Jel 17,15). Petőfi Sándor sem véletlenül használta ezt a kézenfekvő hasonlatot a „Feltámadott a tenger” kezdetű versében a forradalom ábrázolására. Jézus kijelentése szerint egyre inkább számítani kell egyre gyakoribbá váló „zendülésekre” a történelem utolsó szakaszában: *„És mikor hallotok háborúkról és zendülésekről, meg ne ijedjete; mert ezeknek meg kell lenni előbb, de nem jön mindjárt a vég”* (Luk 21,9).

A „népek háborgása” összességében jogos elégedetlenség és az ezt meglovagoló hatalmi törekvések összeadódásaképpen szokott rendszerint kibontakozni, ezért a győztes vagy vesztes forradalmakat gyakran diktatúra követi, előbbi esetben a győztesek, utóbbiban a megtámadott hatalom megtorlásaitól kísérve. Ugyanakkor egy-egy forradalom vagy szabadságharc általában pozitív változásokat is elindít, és kétségteljesen elmondható, hogy ezeket a változásokat Isten beépíti megváltási tervébe. Példaként említhetjük a XVI századi holland függetlenségi harcot, mely szabadságot hozott az addig üldözött holland protestánsoknak; az amerikai függetlenségi háborút, mely a vallásszabadság – és az általános szabadságjogok - tengerentúli kibontakozásának alapjait vetette meg; végezetül a nagy francia forradalmat, amely véget vetett a középkori hatalmi egyház uralmának. Hosszú távon a magyar történelem nagyrészt vereséggel végződő szabadságharcai vagy forradalmi is pozitív, erjesztő hatású társadalmi változásokat indítottak el, nyomukban bekövetkezett egyfajta pozitív hatalmi átrendeződés.

Összességében tehát a forradalmakról elmondható, hogy az emberi történelem igazságtalanságai által kiváltott törvényszerű reakciókról van szó, amelyek azonban kimenetelüktől függetlenül nem oldják meg ezeket az igazságtalanságokat, legfőlegb csak ideig-óráig megszüntetik őket. Ennek oka természetesen az, hogy a külső változások nem változtatják meg magát az emberi természetet. Éppen ezért egy hívő ember vagy egyház részéről nem bölcs dolog közvetlenül támogatni egy-egy forradalmár politikai mozgalmat, még kevésbé tevélegesen részt venni egy-egy erőszakos vagy békés hatalomváltásban, de természetesen lehet és kell is figyelnie arra, hogy bölcsen éljen a megváltozott helyzettel, akár megkönnyíti, akár megnehezíti ez hite gyakorlásának külső körülményeit. Ettől külön kezelendő a lelkiismereti alapú tiltakozás, amikor a hatalom lelkiismereti kényszert alkalmaz, amiről részletesen az alábbiakban szólunk.

A képviseleti demokrácia keretei között legjobb, ha a keresztény ember azt a megfontolást követve él választójogával, hogy a választások nyomán kialakuló hatalmi viszonyok negatívan vagy pozitívan befolyásolják-e azt a szabadságot, amelynek keretei között gyakorolhatja hitét és bizonyosságtevését. Természetesen emellett is érvényes, hogy bármely politikai erő hatalomra jutása mögött ott van az az isteni szándék, amely felhasználhatja a földi hatalmat céljai előbbrevitelére, vagy elforgathatja cselekedeteit. A választás ugyanakkor nem jelenthet teljes azonosulást egy adott politikai erő értékrendjével, és hívőként nem is

bölcs dolog egy hatalomtól minden társadalmi probléma megoldását várni – ez csakis a megváltás művét teljességre vivő Istentől várható, tőle azonban teljes bizonyossággal.

3. „Mert az uralkodók nem a jó, hanem a gonosz cselekedetek félelmére vannak. Akarod-e tehát, hogy ne félj a hatalmasságtól? Cselekedd a jót, és dicséretet nyersz tőle.”

A továbbiakban az apostol a korábban tett megállapításokból fakadó gyakorlati következményeket foglalja össze. Először is egy fontos megállapítást tesz a földi hatalom alapvető céljáról: az uralkodók a gonosz *cselekedetek* félelmére vannak. Az tehát az államhatalom célja, hogy jelenlétével visszatartsa az embereket a gonosz cselekvésétől, illetve ha már megtörtént, akkor a cselekedeteket torolja meg azok mértéke szerinti büntetéssel. Akkor cselekszik helyesen, ha úgy törvényei, mint azok következetes alkalmazása révén serkenti a jó cselekvését. Kicsit illuzórikusnak tűnik ez a számos országra jellemző, egyre inkább elburjánzó állami korrupció és részrehajlás által jellemezhető valóság hátterén, de éppen ezek a negatívumok hívják fel a figyelmet arra, hogy egy állam hatékonyságának az a fokmérője, mennyire tartják be a hatalmon lévők a saját maguk által hozott törvényeket. A részrehajlóan vagy nem következetesen alkalmazott törvények ugyanakkor nem bátoríthatják a hívőket illetve az egyházakat a törvények könnyen vételére, hiszen ők jó esetben felfogják, mi az állami törvényhozás Isten által meghatározott célja. Ezt a célt az alábbi három tényezőben foglalhatjuk össze:

1/ A közbiztonság és közrend fenntartása – Az államnak biztosítania kell azt, hogy minden polgára egyformán részesüljön élete és tulajdona védelmében.

2/ A jogbiztonság fenntartása – Az államhatalomnak gondoskodnia kell róla, hogy mindenkit megillessenek a törvényekben garantált jogok, és megsértésük esetén mindenki a cselekedeteivel arányos büntetésben, illetve ha ő a sértett, megfelelő jogorvoslatban részesüljön.

3/ A gazdasági egyensúly fenntartása – Az államnak gondoskodnia kell arról, hogy lehetőség szerint minden polgára egyformán részesüljön a megtermelt javakban, és meg kell teremtenie az ehhez szükséges gazdasági-pénzügyi egyensúlyt.

Ha e célok nem is teljesülnek maradéktalanul, egy hívő embernek akkor is támogatnia kell az államot, hogy minél hatékonyabban megvalósítsa őket. Hogy ezt Isten mennyire komolyan vette, arról az is tanúskodik, hogy Jeremiás próféta a következő felszólítást intézte a Babilonba hurcolt zsidóknak a hetven éves fogság idejére: *„Igyekeztek a városnak jólétén, amelybe fogságra küldtelek titeket, és könyörögjetek érette az Úrnak; mert annak jóléte lesz a ti jóléteitek”* (Jer 29,7). Hasonló szellemben intézte Pál apostol Timótheushoz a következő felszólítást: *„Intelek azért mindenekelőtt, hogy tartassanak könyörgések, imádságok, esedezések, hálaadások minden emberekért, királyokért és minden méltóságban levőkért, hogy csendes és nyugodalmas életet éljünk, teljes istenfélelemmel és tisztességgel. Mert ez jó és kedves dolog a mi megtartó Istenünk előtt, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére eljusson”* (1Tim 2,1-4). A keresztény ember, ha reménységét nem is az evilági körülmények jobbulásához köti, nem légtüres térben, hanem adott társadalmi közegben él, s mint ilyen, leghatékonyabban úgy támogathatja a földi hatalmakat Istentől adott céljaik megvalósulásában, ha imádságaiban hordozza a felelős vezetőket, akik erre hivatottak.

4. „Ő ugyanis Isten szolgája érted a jóra. Ha tehát gonoszt cselekszel, félj; mert nem hiába viseli a fegyvert: Isten szolgája ő, hogy a gonoszt cselekvőket jogos büntetésben részesítse.”

Az apostol kijelenti: a hatalmasság „Isten szolgájának” tekintendő, de csakis abban az értelemben, hogy gátat vessen a gonoszság burjánzásának, és megbüntesse a gonosz *cselekedeteket*. Ennek érdekében működteti az igazságszolgáltatást és a karhatalmat. Az állampolgárok mintegy az államhatalomra ruházzák azt a feladatot, hogy megvédje biztonságukat, illetve az őket ért károkért vagy sérelmekért helyettük és az ő nevükben igazságot szolgáltatson. Ezért inti Péter apostol is a következőkre hallgatóit: „*Engedelmeskedjetez azért minden emberi rendelésnek az Úrért: akár királynak, mint feljebbvalónak; akár helytartóknak, mint a kiket ő küld a gonosztévők megbüntetésére, a jól cselekvőknek pedig dicsérésére*” (1Pét 2,13-14). Joggal állíthatjuk, hogy az államnak ez a funkciója közvetlenül Istentől származik, még akkor is, ha a jelenkori kormányzatok többségükben a nép nevében gyakorolják ezt a hatalmat.

Az államhatalom alapvető szerepéről John Locke a következőket írja:

„Az állam – én úgy látom – olyan emberi közösség, amely csak a polgári javak megőrzésére és előmozdítására alakult.

Polgári javaknak nevezem az életet, a szabadságot, a testi épséget és egészséget és a külső javak – amilyenek a birtok, a pénz, a házi eszközök stb. birtoklását.

A polgári hatóság feladata, hogy ezeknek az élthez tartozó dolgoknak a jogos birtoklását az egész nép és az egyes alattvalók számára sértetlenül megőrizze a mindenki számára egyenlő módon hozott törvényeken keresztül; ha pedig valaki e törvényeket jogellenesen és titkos módon meg akarná sérteni, annak vakmerőségét a büntetés félelmével nyomja el. ... Hogy pedig senki a saját javaitól, még kevésbé szabadságától vagy életétől önkényesen ne legyen megfosztható, azért a hatóság a más jogát sértők megbüntetése végett legkiválóbb alattvalóiban fel van fegyverezve.”⁶

Továbbá „minden erőszak... a hatóságra tartozik, magánszemélynek nincs az engedve, hacsak nem az ellene alkalmazott erőszak elhárítására történik.”⁷ A. T. Jones így fogalmazza meg ugyanezt:

„Ha egyénileg kezdenénk gyakorolni önvédelmi jogainkat, a védelemnek csak azt a mértékét tudnánk biztosítani, amit egyénileg harcoltunk ki magunknak, ám ez nem túl sok. Ezért inkább az egyének összefognak, és a testületre ruházzák egyéni jogaikat, hogy cserében a közhatalom védelmét élvezhessék. Az egyént így a többi kilencvenkilenc támogatja, ha jogainak védelmére kerül sor, tehát sokkalta nagyobb biztonságban tudhatja magát és tulajdonát, mintha nem mondott volna le jogainak személyes gyakorlásáról.”⁸

Az egyén tehát lemond arról, hogy sérelméért személyesen vegyen elégtételt, ehelyett a karhatalomhoz és az igazságszolgáltatáshoz fordul, amely – hangsúlyozzuk, Isten rendelése folytán – jogosult arra, hogy az egyén és a közösség védelme érdekében kényszert vagy erőszakot alkalmazzon. Ezért mondja Pál is: „nem hiába viseli a fegyvert”.

Az államhatalom célja tehát az, hogy elérje, az egyén akár a büntetés miatti félelem okán se kövessen el semmit, ami a közrendbe ütközik. Kényszert vagy erőszakot kizárólag ennek érdekében alkalmazhat. Határozottan *nem* tartozik bele ebbe ugyanakkor az, hogy a bűn problémáját megoldja, hiszen erre egyedül Isten képes, aki ezt a jogot éppen ezért nem is ruházta a földi hatalmakra. Könnyen belátható ennek igazsága, hiszen a földi hatalom nyilvánvalóan nem képes arra, hogy az emberek gondolkodását belülről átformálja. Nem

⁶ Locke, John: *Levél a vallási türelemről* (ford. Halasy-Nagy József). Bibliaiskolák Közössége, Budapest, 1992, 8.

⁷ Locke, i. m., 16.

⁸ Jones, i.m., 47. o.

képes arra sem, hogy az emberek erkölcsi meggyőződését befolyásolja. Utóbbi szempontból határeset, amikor egyfajta, társadalmilag elfogadott erkölcsi közmegegyezésnek próbál törvényei segítségével érvényt szerezni (pl. mai példákat említve: tiltja egyenes ági rokonok házasságát, vagy megpróbál kizárni bizonyos összeférhetlenségeket az állami tisztségek betöltésében vagy a gazdasági társulások működtetésében, stb.). Nem feladata ugyanakkor kizárólagos erkölcsi kategóriák meghatározása, mert ezzel már lelkiismereti kényszer alkalmazna. Csakis a közrend érdekében szabhat korlátokat bizonyos, megbotránkozásra okot adó cselekedeteknek: pl. közterületen büntetheti az ittas állapotban végbevitt károkozást vagy közszeméremérsértést, esetleg a csendháborítást, de azt nem, ha valaki az senki mást nem zavarva tesz vagy mond olyasmit, ami mások erkölcsi érzését sérti, és nyilvánosan megbotránkozást okozna. Az ilyesmiért az egyén csakis saját lelkiismeretének tartozik elszámolással.

A fentiekből következik az is, hogy az államhatalom nem teheti kötelezővé semmilyen vallási vagy ideológiai meggyőződés követését annak érdekében, hogy a bűn problémáját megoldja. A történelem is bizonyítást tesz arról, hogy ez még semmilyen, ideológiailag elkötelezett államhatalomnak nem sikerült. A bűn problémájának kezeléséhez ugyanis az államhatalomnak Isten sajátosságaival kellene rendelkeznie: képesnek kellene lennie arra, hogy az övéhez hasonló készleteket adjon az ember lelkiismeretének a jóra, hogy megbocsássa az elkövetett bűnöket, továbbá hogy az emberek megítélésében a belső a cselekedetek belső indítékait is figyelembe vegye, hiszen néha a rossznak látszó cselekedeteket is jó szándékkal követik el. Mivel azonban a hatalom gyakorlójától nem várható el mindennek a megléte, kézenfekvő, hogy nem feladatuk végső megoldást adni a bűn problémájára, és az sem, hogy emberek gondolkodását befolyásolják, illetve megítélik, ahogyan azzal pl. az inkvizíció vagy különböző totalitárius diktatúrák alatt próbálkoztak. A megfélemlítés kizárólag a bűn cselekvésének elhárítására vonatkozhat, nem pedig az indítékok megítélésére, ami Isten jogköre. Csupán bizonyos korlátozott értelemben vizsgálhatók az indítékok, pl. emberélet ellen büntettek kivizsgálásakor, de a bíróság ekkor sem az indítékok, hanem az elkövetett cselekedetek súlya alapján hozza meg ítéletét, a napvilágra hozott indítékok legfeljebb enyhítő vagy súlyosbító körülményekként vehetők figyelembe.

Ide kapcsolható az a Jézus Krisztus által megfogalmazott alapelv, amelyre korábban már röviden hivatkoztunk: „*Adjátok meg azért ami a császáré, a császárnak, ami pedig az Istené, az Istennek*” (Mt 22,21). Ezzel Jézus éles különbséget tesz azon kötelezettségek között, melyeket az állam, illetve amelyeket Isten támaszthat irántunk. Minthogy Jézus vitapartnereinek kérdése arra vonatkozott, hogy szabad-e a császárnak adót fizetni, Jézus válaszával határozottan szentesítette, hogy vannak kötelezettségek, melyek teljesítésével mindenkor tartozunk az államhatalomnak, míg mások teljesítéséért – hívőként - csak Istennek tartozunk felelősséggel. A. T. Jones a következőket írja erről:

„Mivel a »császár« szó a mindenkori államra utal, egyértelmű, hogy azok a kötelezettségek, amelyekkel a császárnak tartozunk, polgári kötelezettségek, s azok, amelyekkel Istennek tartozunk, kizárólag erkölcsi vagy vallási kötelezettségek. A Webster-féle értelmező szótár így határozza meg a vallás fogalmát: »Isten elismerése úgy, mint aki a tisztelet, a szeretet és az engedelmesség tárgya«. Egy másik - hasonlóan jó - meghatározás szerint: »Az ember személyes kapcsolata Istennel a hit és az engedelmesség útján«. ... Nyilvánvaló tehát, hogy a vallás és a vallásos kötelezettségek egyedül Istenre tartoznak, s mivel azt, ami Istené, Istennek kell megadnunk és nem a császárnak, következésképpen Krisztus szavai szerint az állam nem illetékes a vallás kérdésében, hiszen a vallás Isten és az ember személyes kapcsolata.

Egy másik fontos fogalom az erkölcs. Egyik általánosan elfogadott meghatározása így hangzik: »Az erkölcsi mértékhez, vagy szabályhoz való igazodás, vagy az attól való eltérés. Valamely cselekedetnek az isteni törvényhez való igazodása«.

Mínthogy az erkölcs a cselekedetek isteni törvényhez való igazodása, világos, hogy az erkölcs kizárólag Istenre tartozik, és az államnak erre nem terjed ki a hatásköre. Első hallásra ez szélsőséges, sőt hamis álláspontnak tűnhet, de nem az. Mindenki beláthatja, aki egy kis figyelmet szentel e tárgynak. A már idézett meghatározás első része azt mondja, hogy »az erkölcs: az erkölcsi mértékhez vagy szabályhoz való igazodás, vagy az attól való eltérés« és a meghatározás későbbi része mutatja, hogy ez az igaz erkölcsi mérték az isteni törvény.”⁹

Jones a továbbiakban arról szól, hogy Isten erkölcsi kívánalmi a Tízparancsolatban foglalhatók össze, s hogy Jézus a gondolatban meglevő, másokra irányuló haragot gyilkosságnak, az idegen nőre irányuló, kizárólag gondolatban történt megkívánást paráznságnak minősíti, de egyetlen állam sem kísérli meg büntetni az ilyen gondolatokat, mert a hatáskörén kívül esnek. Majd így folytatja:

„Mihelyt a szívbéli gyűlölködés, kívánság, irigység vagy paráználkodás testi sértéshez, a tulajdon ellen elkövetett bűncselekményhez; avagy erőszakos közösküléshez vezet - az állami igazságszolgáltatás büntetéssel sújtja az elkövetőt. De ne felejtjük el: az állam ilyenformán nem az erkölcsi törvény, hanem a közjog áthágását bünteti. Az erkölcstelenség a szívben érhető tetten, és kizárólag Isten által. Az állam senkit sem az erkölcstelensége miatt büntet. Ha ezt tenné, gyilkosságért el kellene ítélnie azt, aki gyűlöli az embertársát, mert az igaz erkölcsi mérték szerint a gyűlölet is gyilkosságnak számít. Világos tehát, hogy az állam az erkölcstelenséget nem bünteti és nem büntetheti, hanem kizárólag csak az állampolgári kötelesség megszegéseként elkövetett bűncselekményt.”¹⁰

A fentiek hátterén egy hívő ember csakis azzal tartozik az államnak, hogy „jó állampolgár” legyen, s ne tegyen semmi olyasmit, amivel az állam törvényeit megsérti. Gondolataiért vagy belső indítékainak milyenségéért viszont csakis Istennek tartozik felelősséggel. Ezen alapul az állam és az egyház következetes szétválasztása is, mivel a kettőnek más-más a funkciója: az állam megkövetelheti a közrend megőrzését vagy büntetheti megzavarását, míg az egyház feladata, hogy Isten erkölcsi követelményeinek tagjai körében érvényt szerezzen. Veszélyes, és a történelem tanulsága szerint mindenkor üldözéshez vezetett, ha akár az állam próbál meg erkölcsi követelményeknek érvényt szerezni, akár pedig az egyház veszi igénybe az állam segítségét, hogy Isten akaratának az egész társadalomra – tehát a nem hívőkre nézve is – érvényt szerezzen.

Úgy is összefoglalhatjuk a fentieket, hogy a hívő a „császárnak”, vagyis az államnak a polgári törvények betartásával, önmaga alávetésével tartozik, míg Istennek valódi, szabad akaratlan alapuló, de tökéletes engedelmisséggel. Joggal tiltakozhat tehát, ha az állam bizonyos erkölcsi követelmények iránt vár el tőle feltétlen engedelmisséget. Ezzel bővebben a következő vers kapcsán foglalkozunk.

5. „Szükséges tehát alárendelődni, nem csupán a félelem, hanem a lelkiismeret miatt is.”

Miután az apostol a 4. versben kifejtette, hogy az államhatalomnak jogában áll akár kényszer vagy erőszak alkalmazásával is elérni a törvények betartását, se ezért sokan nem meggyőződésből, hanem félelemből vetik alá magukat neki, a keresztény ember számára egy ennél magasabb mércét fogalmaz. Ez nem más, mint a lelkiismeret mércéje. A hívő ember

⁹ Jones, i.m., 23-24.

¹⁰ Uo., 26. o.

számára a lelkiismerete diktálja, hogy vesse magát alá az államhatalomnak. Miért? Azért, mert Isten a gonoszság terjedésének féken tartására rendelte az államhatalmat, s ilyenformán céljai és érdekei kétféle módon is egybeesnek a keresztény ember illetve közösség céljaival és érdekeivel. Először is, az államhatalom megzabolázza a gonoszságot, s ezzel lehetőséget biztosít a keresztény embernek arra, hogy viszonylag nyugodt körülmények között gyakorolja hitét. Másodszor, a hívő ember és közösség egyik fő törekvése, hogy – Pál apostol szavai szerint: „amennyire rajta áll”¹¹ - békességben éljen a világgal. Az állam ehhez hivatott megteremteni azt a külső békességet és nyugalmat, amelyben a fenti elvek megvalósulhatnak. Ez akkor is igaz, ha a gyakorlatban egyik cél sem valósul meg maradéktalanul. Fontos tehát, hogy a keresztény ember a törvények betartásával és az államhatalommal lelkiismereti megfontolások alapján együttműködve elősegítse annak a társadalmi békének a megvalósulását, melyben saját hitét is a lehető legnyugodtabb körülmények között gyakorolhatja, illetve képviselheti. Ezen túlmenően az egyház Istentől kapott megbízatásának betöltésére, az evangélium hirdetésére is a nyugodt történelmi időszakok a legalkalmasabbak.

Azonban a lelkiismeretből fakadó engedelmességnek van egy másik vonatkozása is: az tudniillik, hogy éppen lelkiismereti okok miatt lehet megtagadni az engedelmességet akkor, amikor az állam egy bizonyos erkölcsi vagy vallási értékrendet akar kényszerrel érvényesíteni, s ezzel túllépi Istentől kapott hatáskörét. Ez az egyetlen kivétel a Pál apostol által kategorikusan megfogalmazott szabály alól. Ezzel kapcsolatban Jones azt a példát hozza fel, amikor Nabukodonozor babiloni király az aranszobor imádásra akarta kényszeríteni az állam szolgálatában álló három héber ifjút. Előzőleg Isten Jer 27,1-8-ban elrendeli, hogy – Izraelt is beleértve – minden nép és ország rendelje alá magát Nabukodonozornak, mint aki Isten fenyítő eszközeként lépett fel az adott történelmi helyzetben. Amikor azonban maga Nabukodonozor hatáskörét túllépve aranszobrot állíttatott fel – nyilvánvalóan a Dán 2. fejezetében szereplő, birodalma múlandóságát megjövendölő látomással dacolva – és ezek imádatára kényszerítette a héber ifjakat, azok megtagadták az imádatot (ld. Dán 3. fejezet). Ekkor a király tüzes kemencébe vettette őket, de Isten személyes közbelépésével megmentette az életüket. Jones a következőképpen fogalmazza meg a történet tanulságát:

„A következő tények nyernek itt bizonyítást: először, hogy Isten adott hatalmat Babilónia királyának; másodszor, hogy a saját népét e hatalom alá vetette; harmadszor, hogy csoda által védte meg övéit e hatalommal szemben. Az a kérdés: ellentmondásba került-e Isten önmagával? Azt kell mondjuk: nem. Akkor mi e történet tanulsága? Az, hogy Nabukodonozor nem megfelelően élt az Istentől rendelt hatalmával. Bebizonyosodott, hogy Babilon királyának a hatalmat Isten adta, azonban nem arra a célra, hogy ennek alapján az ember lelkiismereti ügyeibe avatkozzék.”¹²

Az újszövetségből is idézhetünk egy példát a lelkiismereti alapú szembeszállásra a felsőbbség akaratával. Csel 4. fejezete szerint a főtanács beidézi Péter és János apostolt, mert Jézus nevében tanítanak, és megparancsolja nekik, hogy ne tanítsanak ebben a névben. Az apostolok azonban így felelnek: „*Vajon igaz dolog-e Isten előtt, rátok hallgatnunk-e inkább, hogynem Istenre, ítéljétek meg! Mert nem tehetjük, hogy amiket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk*”. Ezután teljes bátorsággal folytatják korábban megkezdett tevékenységüket. Később irigységből ismét beidézik őket (5. fejezet), és miután az apostolokat börtönbüntetéssel sújtották, számon kérik a korábbi parancs áthágását. Ekkor az apostolok még kategorikusabb választ adnak: „*Istennek kell engedelmeskedni inkább, hogynem az embereknek.*” (Csel 5,29) Ez utóbbi kijelentést örökérvényű elvként is megfogalmazhatjuk,

¹¹ Róm 12,18.

¹² Jones, i.m. 45. o.

mely mindenkor Isten védelme alá helyezi az ember lelkiismereti meggyőződését. Másképp fogalmazva: kimondhatjuk, hogy azért, amit az ember lelkiismeretében helyesnek tart és mint erkölcsi jót követ, azért csak Istennek és önmagának tartozik felelősséggel. Ez jogosítja őt fel, hogy megtagadja az engedelmességet, amikor az állam lelkiismereti meggyőződése megváltoztatására, vagy legalábbis ezzel ellentétes cselekedetekre akarja őt kényszeríteni.

Ennek speciális és szélsőséges esete, amikor az állami törvények az emberiség szempontjait veszik semmibe. Így például Mózes szülei és a zsidó bábák egyaránt nyugodt szívvel hágták át a fáraó parancsát, amikor az a zsidó fiúgyermek megölésére akarta kényszeríteni őket (). Ugyanígy jártak el azok is, akik a különböző történelmi korszakokban, pl. a vészkorszak idején – akár az embertelen állami törvények kijátszásával is – üldözötteket mentettek meg a biztos haláltól. Joggal kimondhatjuk, hogy a hívő embernek joga van passzív ellenállást tanúsítani, amikor az állami törvények közvetlenül veszélyeztetik akár a meggyőződéshez, akár pedig az élethez való jogot.

A fentiek háttérén olykor az is forradalommal ér fel, amikor valaki az államhatalom kényszerével szemben is ragaszkodik lelkiismereti meggyőződéséhez. Megemlíthetjük Luther példáját, aki akaratlanul is „forradalmat” és messzeható változásokat indított el a 95 tétel kihirdetésével. Később a német fejedelmeknek a protestáns vallásgyakorlást korlátozni kívánó törekvések miatti tiltakozása indított el hasonló forradalmi változásokat az 1526-os speyeri birodalmi gyűlésen. A 20. századra kitekintve: a feketék amerikai polgárjogi mozgalmának elindulásában is fontos, szimbolikus szerepet játszott egyetlen asszony, Rosa Parks cselekedete, aki elutasította, hogy az előírásnak engedelmeskedve átadja helyét egy felszálló fehér utasnak. Az ennek nyomán elinduló tiltakozás („Montgomeryi buszbojkott”, 1955) nyomán indult el dr. Martin Luther King lelkész vezetésével az a polgárjogi mozgalom, amelynek végeredménye a feketék szegregációjának megszüntetése volt az Egyesült Államokban. Hasonló szerepet játszott Desmond Tutu anglikán püspök kiállása is a dél-afrikai apartheid megszüntetésében. A fenti példák azt támasztják alá, hogy egy hívő ember aktívan is kiállhat szabadságjogok érvényesítéséért, de az a helyes, ha hatalmi törekvések nélkül teszi ezt.

A lelkiismereti meggyőződéshez való ragaszkodás jogának lényegét Jones alábbi megjegyzésével foglalhatjuk össze:

„De vajon mi érdeke fűződne egy embernek ahhoz, hogy lemondjon a hithez való jogának személyes gyakorlásáról, amely egyébként a személyes hitbeli meggyőződésről való lemondással lenne egyenértékű? Mit nyerhetne ezzel? Ha lemond a hithez való jogáról, lényegében a gondolkodás jogáról mond le. Ha feladjuk a lelkiismereti szabadságunkat, a személyiségünkről, lelkünkről mondunk le... A Szentírás ezt mondja: »Én az elmémmel az Isten törvényének szolgállok« (Rm. 7,25). Ha valaki lemond a hithez való jogáról, Istenről mond le. Következésképpen sem embernek, sem emberi szervezetnek nincs joga valakitől e jogának feladását követelni. Minden embernek joga van szabadon, lelkiismerete szerint tenni, és e jogáról semmilyen - sem keresztény, sem emberi - minőségében nem mondhat le.”¹³

6. „Mert azért fizettek adót is: Isten szolgálói ők, akik ugyanabban munkálkodnak.”

Pál apostol a 6. versben kiegészítő megjegyzést fűz a korábban elmondottakhoz. Külön kiemeli az adófizetés kérdését, nem véletlenül. Ugyanis az államnak fizetendő adó révén az

¹³ Uo. 47-48. o.

ember anyagilag támogatja a hatalmat Istentől rendelt funkciója betöltésében. Jézus „az adjátok meg a császárnak, ami a császáré” elv megfogalmazásával nem tett különbséget a hatalmi formák között e tekintetben. Ami igaz volt a Római Birodalom alatt élő zsidóságra, az igaz a modern demokráciák polgáira is. A hívő ember számára az adófizetés nem más jelent, mint azt, hogy saját jövedelméből hozzájárul azokhoz a költségekhez, melyek felhasználásával saját személyes biztonságának és védettségének feltételei is megteremtődnek. Az adófizetés lényegét találóan foglalja össze Murray az alábbiakban:

„Ahhoz, hogy az államhatalom elláthassa Istentől renelt szolgálatát, szüksége van anyagi eszközökre, melyeket felhasználva végzi feladatait. Az adófizetés tehát nem valamiféle zsarnoki rendelkezés, hanem az alattvalók szükséges és elvárható hozzájárulása a kormányzat fenntartásához”¹⁴

Pál a fentieket azzal húzza alá, hogy a „szent szolgáltevő” jelentésű *leiturgosz* szót használja az államhatalomra. Kijelenti továbbá, hogy az államhatalom „ugyanabban” munkálkodik, mint Isten, illetve Isten képviselőjében a hívők közössége. Isten célja a földi történelemben a gonoszság befolyásának visszaszorítása, és ezért hozta létre az államot is. Végző soron tehát a földi életet tekintve a hívő ember és az államhatalom céljai azonosak: a gonoszság hatalmának megtörése és a társadalmi béke lehetőség szerinti biztosítása, amit a keresztény saját életével, az állam pedig hatalmi eszközökkel valósít meg.

7. „Adjátok meg tehát mindenkinek, amivel tartoztok neki: akinek az adóval, az adót, akinek a vámmal, a vámot, akinek a félelemmel, a félelmet, akinek a tisztelettel, a tiszteletet.”

Az apostol felszólítását mindazoknak a konkrét „tartozásoknak” a felsorolása zárja, melyek az államhatalom iránti engedelmség részét képezik. Az „adók” és „vámok” (vagy „illetékek”) az állam működésének pénzügyi támogatását jelentik összefoglalóan, ezekről korábban már esett szó. A „félelem” összefüggésben áll valamelyest a „gonosz cselekedetek félelmével”, melyről az apostol a 4-5. versben beszélt. Mivel azonban korábban már utalt rá, hogy a hívő ember nem félelemből, hanem lelkiismereti meggyőződésből rendeli magát alá a hatalomnak, bizonyára nem arról van itt szó, hogy a keresztény az igazságszolgáltatás miatt félelméből tartózkodjék a rossztól. Sokkal inkább arról, hogy tudatosan tanúsítson törvénytisztelő magatartást, továbbá tisztelje az igazságszolgáltatás és a karhatalom intézményeit (bíróságok, ügyészség, rendőrség, stb.), amikor kapcsolatba kerül velük, illetve amikor együtt kell velük működni. Végezetül a „tisztelet” összefoglalóan azokra az állami tisztségviselőkre utal, akiknek kiemelt szerepük van az állam rendjének fenntartásában, és ennek különböző gyakorlati területein végzik szolgálatukat. Kiemelten gondolhatunk itt pl. a gyermekeket nevelő pedagógusokra, továbbá az orvosokra és egyéb egészségügyi dolgozókra, vagy a szociális területen tevékenykedőkre.

Pál apostol felszólítását nyomatékosítja, hogy amikor misszióútjai során kapcsolatba került az állami hatalom képviselőivel, mindig megadta a nekik kijáró tiszteletet. Fogsága során pl. személyválogatás nélküli tisztelettel beszélt a gyenge jellemű Félix helytartóval, a közismerten nemes jellemű Festusszal, illetve az ingadozó Agrippa királlyal (Csel 24,10; 25,10-11; 26,2-3.24-27). Fontosnak tartotta továbbá, hogy missziós tevékenysége során megszólítsa a római hatalom képviselőit is, amint erről a ciprusi helytartónál, Sergius Paulusnál tett látogatása is tanúskodik (Csel 13,6-12).

¹⁴ Murray, i.m. 154. o.

Végezetül fel kell hívnunk a figyelmet még egy fontos szempontra. Az államhatalom iránti engedelmisség a maga teljességében akkor valósul meg, ha erényes, példászerű hívő élettel párosul. Pál apostol nem véletlenül kapcsolja az 1-7. versekhez az egymás és a felebarát iránti szeretet kívánalmát, ami általános „tartozása” egy hívő embernek. Hasonló szellemben kapcsolja össze Péter apostol is a szeretet gyakorlását és az istenfélelmet a felsőbbtség iránti tisztelettel: „*Mindenkit tiszteljétek, az atyafiúságot szeressétek; az Istent féljétek; a királyt tiszteljétek*” (1Pét 2,17). Az államhatalom mint „Isten szolgája” iránti tisztelet szinte törvényszerűen következik abból, ha valaki következetesen gyakorolja a felebaráti szeretetet és hozzászólt ahhoz, hogy gondolatait Isten akaratához szabja. Így ugyanis jobban átérzi azoknak a korlátoknak a jelentőségét, melyeket az államhatalom a gonoszság megfékezése érdekében támaszt, mint ha önző indítékainak követése miatt fölösleges korlátozásokként tekintene rájuk.

Összefoglalás

Tanulmányunk megállapításait a következőkben foglalhatjuk össze:

1/ Pál apostol kijelentése szerint a földi hatalom Istentől rendeltetett olyan értelemben, hogy Isten alapította meg a földi igazságszolgáltatást a gonoszság féken tartására, s ennek a hívő ember alárendelődéssel, ám nem feltétel nélküli engedelmisséggel tartozik (ezért az apostol a *hüpotasszó*, nem pedig a *hüpakouó* szót használja).

2/ A földi hatalom iránti alárendelődés magában foglalja annak felismerését, hogy Isten az, aki ellenőrzi az általa rendelt hatalmat, ezért a keresztény ember nem törekszik a földi hatalom elmozdítására, sőt önmagában a megváltoztatására sem, hiszen még a rossz hatalom is jobb, mint a semmilyen. A „létező hatalmasságok” megítélését és szükség szerinti elmozdítását Istenre bízza.

3/ A hatalom funkciója a közbiztonság, a jogbiztonság és a gazdasági egyensúly fentartása, ezért csakis ennek érdekében alkalmazhat kényszert vagy erőszakot. Nincs azonban felhatalmazása arra, hogy meghatározott erkölcsi értékrendet kényszerítsen rá a társadalomra, mintegy a bűn problémájának megoldása érdekében, és erkölcsi meggyőződésük alapján nem tehet különbséget polgárai között. Ezért a keresztény embernek egyrészt támogatnia kell az államhatalom rendfenntartó funkcióját, ugyanakkor Istentől kapott joga, hogy adott esetben ellenálljon a lelkiismereti kényszernek, továbbá ne támogasson olyan politikai mozgalmakat, amelyek akár vallási köntösbe öltöztetve is hatalmi megoldásokat kínálnak a társadalom erkölcsi problémáira.

4/ A hívő ember mindenkor engedelmisséget, együttműködést és tiszteletet tanúsít úgy az intézményekkel, mint a hatalom gyakorlóinak, illetve képviselőinek személyével szemben, amit megkönnyít, ha meggyőződésként követi az Isten iránti engedelmisséget, és azonosul Isten céljaival.

Takács Szabolcs